

China-Saudi Relations During the transition period of the International System And Its Consequences on the Islamic Republic of Iran

Majid Mohammad Sharifi

Corresponding Author, Department of International Relations, Faculty of Law and Political Science, Khawarizmi University, Tehran, Iran.

Email: sephan81@gmail.com

Mohammad Amin Hazrati Razlighi

PhD Student, Faculty of Islamic Studies and Political Science, Imam Sadiq University, Tehran, Iran.

Email: hazrati.mhr@gmail.com

Abstract

With the rise of China as a world power and the emergence of signs of change in the international order after the Cold War, Saudi Arabia, as one of the important regional actors, has decided to establish new trade relations with Beijing. The expansion of relations between actors within the framework of the international system is based on the discovery of the need and, subsequently, the provision of mutual benefits, and the development of Beijing-Riyadh relations also follows the above principle. China's increasing need for energy resources and the security of its transmission lines, the need to diversify sources of energy imports and the need to reduce the dependence on imported oil from the Strait of Malacca, and Saudi Arabia's effort to develop its diplomatic and economic partners in line with moving towards a foreign policy and a balanced trade balance, are driving forces to expand relations and the factor of Beijing's special view on Riyadh in its economic-diplomatic activism in the Persian Gulf region. This expansion of relations occurs in a situation where the United States, feeling increasingly threatened by China's rise to power, has followed the strategy of pivoting to Asia since the Obama era and has reduced its dependence on Middle Eastern energy to a strict focus on West Asia. America's unsuccessful experience or lack of commitment in helping its regional allies, the perception of regional Arab leaders regarding America's support for Islamic awakening developments, the belief of regional Arabs regarding Washington's passivity in the face of Iran's regional presence, Obama's nuclear agreement with Iran and Biden's attempt to revive it, reducing the American physical presence and weapons in the region, such as the gathering of the THAAD system in Saudi Arabia in early 2021, the multiplicity of world economic power sources and the economic development of China, and the relative weakening of American

economic hegemony and the reduction of its distance from the world's competitors, They are the most important variables that have forced Saudi Arabia, as a middle power in the region, to revise its strategic perception and finally adjust the foundations of its foreign policy towards balancing economic-diplomatic relations and reducing dependence on a single hegemon. In this framework, the perception of the Saudi authorities towards the non-constructive activism of the United States during the developments of the Islamic awakening, strengthened the will of Riyadh to move towards the balancing of political, economic and security relations, among which, China, considering the all-round growth of its capabilities in recent years, it was considered the first option. The unveiling of Saudi Arabia's 2030 Development Initiative and China's Belt and Road Initiative in 2013, which involved connecting China to Europe by passing through Central Asia and the Middle East through ports, railways, and land routes, led to the development of China's relations with Arab states in the region. In this regard, based on the Belt and Road Initiative, China has signed a strategic partnership agreement with 12 Arab countries of the region and a cooperation document of the Belt and Road Initiative with 20 Arab-speaking countries of the region.

Accordingly, while trying to reduce diplomatic and economic dependence on the United States, the leaders of Saudi Arabia seek to distance themselves from the traditional security-energy exchange with the United States, play between the lines, and restore balance in their foreign relations. Considering such a development, the main question of the upcoming research is how the new economic strategy of Saudi Arabia in interaction with China and in the new structure of the international order has affected the national interests of the Islamic Republic of Iran? The authors try to answer this question by adopting a descriptive-analytical approach and using the library method in data collection and neoclassical realism theory for data analysis.

Recognizing this strategic perception of the Saudi authorities has several implications at the regional and international level. Riyadh's diplomatic, commercial and economic activism in the framework of this new perception has a serious effect on the activism of extra-regional actors and the interests of regional actors, including the Islamic Republic of Iran. Therefore, the adoption of a policy in line with this new approach of the Saudi authorities can only be done with a comprehensive, accurate and thorough understanding of this strategic perception, which indicates the importance of addressing the aforementioned issue. On the other hand, the lack of this recognition certainly leads to analytical weakness in terms of opinion and delay in diplomatic activism in the action scene, which makes the necessity of investigating the topic of this research even more obvious. The purpose of the present research is to investigate the domestic and international factors affecting the Saudi authorities' perception of the structural changes in the international system that have caused this country to move towards balancing foreign-economic relations and the increasing

tendency towards China. Based on this, the main question of the research is how and with what variables Saudi Arabia has established new trade relations with China and what consequences will the development of these relations have for the interests of Iran?

The question: How did Saudi Arabia establish new trade relations with China and what consequences will the development of these relations have for the interests of Iran?

Theoretical framework: In this article, neoclassical realism has been chosen as a theoretical framework due to the combination of structural level factors and internal factors to explain the foreign policy of governments. This theory shows how the structural changes of the international system by passing through transition belts such as leaders' beliefs, lead to foreign policy decisions

Hypothesis: Realizing the structural evolution of the international system and the emergence of China as a global power, the leaders of Saudi Arabia have tried to pursue a new and balanced foreign policy. With this view, Saudi Arabia has tried to strengthen security relations with the United States of America at the same time as expanding commercial interactions with China.

Key findings: Saudi Arabia's new foreign policy and the simultaneous pursuit of strengthening trade relations with China and expanding military cooperation with the United States of America, It has affected the security, economic and political interests of the Islamic Republic of Iran. This influence has caused changes in Iran's grand strategy.

Keywords: Balance of Power, China, Saudi Arabia, United States of America, Islamic Republic of Iran

E-ISSN: 2588-6541 / Center for Strategic Research / Quarterly of Foreign Relations
Quarterly of Foreign Relations is licensed under a Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International License.

 10.22034/fr.2024.432518.1477

روابط چین و عربستان در دوران گذار نظام بین‌الملل و پیامدهای آن بر جمهوری اسلامی ایران

مجید محمدشریفی

نویسنده مسئول، استادیار گروه روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

Email: sepehan81@gmail.com

محمدامین حضرتی رازلیقی

دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)، تهران، ایران.

Email: hazrati.mhr@gmail.com

چکیده

با سربرآوردن چین در مقام قدرتی جهانی و پدیدارشدن نشانه‌های تحول در نظم بین‌الملل پس از جنگ سرد، عربستان به عنوان یکی از کنشگران مهم منطقه‌ای، با درک چنین برداشتی بر آن شده است تا مناسبات تجاری جدیدی را با پکن پی‌ریزی کند. بر این اساس، رهبران عربستان سعودی هم‌زمان با کوشش برای کاهش وابستگی دیپلماتیک و اقتصادی به آمریکا، به دنبال فاصله‌گرفتن از مبادله سنتی امنیت - انرژی با ایالات متحده، بازی میان خطوط و احیای توازن در مناسبات خارجی خویش هستند. با در نظر داشت چنین تحولی، پرسش اصلی پژوهش پیش‌رو آن است که چگونه راهبرد اقتصادی نوین عربستان در تعامل با چین و در ساختار جدید نظم بین‌المللی، منافع ملی جمهوری اسلامی ایران را تحت تأثیر قرار داده است؟ نویسندگان با اتخاذ رویکرد توصیفی - تحلیلی و با بهره‌گیری از روش کتابخانه‌ای در گردآوری داده‌ها و نظریه واقع‌گرایی نئوکلاسیک برای تحلیل داده‌ها، سعی بر آن دارند تا به این پرسش پاسخ دهند. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که کوشش «ریاض» جهت توسعه مناسبات با چین، متأثر از ادراک راهبردی نوین مقامات سعودی از تحولات ساختاری نظام بین‌الملل، قدرت نسبی عربستان در نظم چندقطبی آینده نظام بین‌الملل و توان اقتصادی ریاض است و تناظر زمانی ابتکار کمربند-راه و چشم‌انداز ۲۰۳۰ می‌تواند بستر همکاری نزدیک ریاض-پکن را فراتر از حوزه انرژی فراهم کرده و منافع جمهوری اسلامی ایران را تحت تأثیر قرار دهد.

کلیدواژه‌ها: موازنه قوا، چین، عربستان، ایالات متحده آمریکا، جمهوری اسلامی ایران.

مقدمه و بیان مسئله

گسترش روابط کنشگران در چهارچوب نظام بین‌الملل بر کشف نیاز و متعاقب آن، تأمین منافع متقابل استوار است و توسعه مناسبات پکن - ریاض هم از اصل فوق تبعیت می‌کند. نیاز فزاینده چین به منابع انرژی و امنیت خطوط انتقال آن، ضرورت تعددسازی منابع واردات انرژی و لزوم کاهش وابستگی نفت وارداتی از تنگه مالاکا و کوشش عربستان برای توسعه شرکای دیپلماتیک و اقتصادی خود در راستای حرکت به سمت سیاست خارجی و تراز تجاری متوازن، محرک طرفین برای گسترش روابط و عامل نگاه ویژه پکن به ریاض در کنشگری اقتصادی-دیپلماتیک خود در منطقه خلیج فارس بوده است. این گسترش مناسبات در شرایطی رخ می‌دهد که ایالات متحده با احساس تهدید فزاینده نسبت به قدرت‌یابی چین، راهبرد چرخش به آسیا را از دوره اوباما دنبال و از وابستگی به انرژی خاورمیانه تمرکز سخت بر غرب آسیا کاسته است.

تجربه ناموفق و یا بدعهدی آمریکا در یاری‌رسانی به متحدان منطقه‌ای خویش، انگاره رهبران عرب منطقه نسبت به حمایت آمریکا از تحولات بیداری اسلامی، باور اعراب منطقه نسبت به انفعال واشنگتن در برابر حضور منطقه‌ای ایران، توافق هسته‌ای اوباما با ایران و تلاش بایدن برای احیای آن، کاهش حضور فیزیکی و تسلیحات آمریکایی در منطقه نظیر جمع‌آوری سامانه تاد در عربستان در اوایل سال ۲۰۲۱، تکثر منابع قدرت اقتصادی جهان و توسعه اقتصادی چین و تضعیف نسبی هژمونی اقتصادی آمریکا و کاهش فاصله آن با رقبای جهانی مهم‌ترین متغیرهایی هستند که عربستان را به مثابه یک قدرت متوسط منطقه‌ای، به تجدیدنظر در ادراک راهبردی خویش و در نهایت، تعدیل بنیان‌های سیاست خارجی خویش به‌سوی متوازن‌سازی مناسبات اقتصادی - دیپلماتیک و کاهش وابستگی به یک هژمون واحد واداشته است. در این چهارچوب، ادراک مقامات سعودی نسبت به کنشگری غیرسازنده آمریکا در جریان تحولات بیداری اسلامی، اراده ریاض را جهت حرکت به‌سوی متوازن‌سازی مناسبات سیاسی، اقتصادی و امنیتی راسخ کرد که در میان، چین با توجه به رشد همه‌جانبه توانمندی‌های خود در سالیان اخیر، گزینه نخست محسوب می‌شد. رونمایی از ابتکار توسعه ۲۰۳۰ عربستان و ابتکار کمربند-راه چین در سال ۲۰۱۳ که متضمن اتصال چین به اروپا با عبور از آسیای مرکزی و خاورمیانه از طریق بنادر، خطوط آهن و راه‌های زمینی بود، توسعه روابط چین با دولت‌های عرب منطقه از جمله عربستان را نظام‌مند ساخت. در این راستا، چین مبتنی بر

ابتکار کمربند-راه، اقدام به امضای توافقنامه شراکت راهبردی با ۱۲ کشور عرب منطقه و سند همکاری ابتکار کمربند-راه با ۲۰ کشور عرب‌زبان منطقه نموده است شناخت این ادراک راهبردی مقامات عربستان، دلالت‌های متعددی در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی دارد. کنشگری دیپلماتیک، تجاری و اقتصادی ریاض در چهارچوب این ادراک نوین، تأثیر جدی در شیوه کنشگری بازیگران فرامنطقه‌ای و منافع بازیگران منطقه‌ای از جمله جمهوری اسلامی ایران دارد. بنابراین، اتخاذ سیاست متناسب با این رویکرد جدید مقامات سعودی، تنها با فهم جامع، دقیق و موشکافانه این ادراک راهبردی صورت می‌گیرد که از اهمیت پرداختن به موضوع مذکور حکایت می‌کند. در مقابل، فقدان این شناخت یقیناً ضعف تحلیلی در مقام نظر و تأخیر در کنشگری دیپلماتیک را در صحنه عمل در پی دارد که ضرورت بررسی موضوع این تحقیق را بیش از پیش نمایان می‌سازد.

هدف از پژوهش پیش‌رو آن است تا عوامل داخلی و بین‌المللی مؤثر بر ادراک مقامات عربستان از تحولات ساختاری نظام بین‌الملل که سبب حرکت این کشور به سمت متوازن‌سازی روابط خارجی-اقتصادی و گرایش فزاینده به سمت چین شده است را بررسی کند. بر این اساس، پرسش اصلی پژوهش آن است که عربستان سعودی چگونه و با در نظر داشت چه متغیرهایی روابط تجاری جدیدی را با چین بنیان نهاده است و تداوم این روابط چه پیامدهایی برای منافع ج. ا. ایران خواهد داشت؟ نویسندگان با اتخاذ رویکرد توصیفی - تحلیلی، روش کتابخانه‌ای را جهت گردآوری داده‌ها برگزیده، نظریه واقع‌گرایی نئوکلاسیک را به عنوان چهارچوب نظری مختار برای تحلیل داده‌ها انتخاب و بر اساس گزاره‌های این نظریه، سیاست‌ها و کنش‌های ریاض در مسیر متنوع‌سازی منابع درآمدی، افزایش شرکای تجاری و در یک معنا، حرکت عربستان به سوی راهبرد اقتصادی مستقل‌تر را مورد بررسی قرار داده‌اند.

۱. چهارچوب نظری

واقع‌گرایی نئوکلاسیک که در دهه نود میلادی به‌منظور جبران ضعف تبیین نواقح‌گرایی ظهور یافت و به شکل مدون در مقاله گیدئون رز در سال ۱۹۹۸ عرضه گردید، متغیرهای سطح سیستم و سطح واحد را برای تبیین سیاست خارجی درهم می‌آمیزد و متغیرهای سطح دولت را در شکل‌دهی به رفتار دولت‌ها دارای اهمیت تعیین‌کننده می‌داند و برخلاف نئورئالیست‌ها تنها به عوامل سطح نظام بین‌الملل

توجه ندارد بلکه برداشت‌های ذهنی و ساختار داخلی هم دارای اهمیت می‌داند (Jamshidi, 2016: 11). به اعتقاد برخی اندیشمندان، نئورئالیسم را اگر نظریه سیاست بین‌الملل بدانیم که قادر به تبیین نتایج حاصل از اندرکنش دولت‌ها است، رئالیسم نئوکلاسیک را بدون آنکه بخواهد دست به ابداع نظریات عام در باب سیاست بین‌الملل بزند، می‌توان چهارچوب نظری مطلوب جهت تشریح سیاست خارجی دولت‌ها تعریف کرد (Rose, 1998: 145).

وجه اهمیت این نظریه را هم باید در همین ترکیب «متغیرهای سطح واحد» با «متغیرهای سطح سیستم» جست‌وجو کرد که می‌کوشد الگوهای رفتاری دولت‌ها در نظام آنارشیک بین‌المللی را با توجه توأمان به عوامل و متغیرهای سطح دولت و نظام بین‌الملل - با اولویت متغیرهای نظام بین‌الملل - تبیین کند (Rose, 1998: 145).

در این چهارچوب، رئالیسم نئوکلاسیک با تأکید بر تعامل نظام بین‌الملل و پویای کشورهای کشورها تلاش می‌کند تا راهبردهای کلان کشورهای منفرد در قبال الگوهای تکرارشونده نتایج بین‌المللی را توضیح دهد (Dehghani Firoozabadi, 2011: 277). فرید زکریا در این باره معتقد است: «رویکرد مطلوب در ارزیابی سیاست خارجی یک کشور، توجه هم‌زمان به متغیرهای سیستمیک، داخلی و سایر عناصر تأثیرگذار است» (Rahman, 2021: 26-30). بر این مبنا، بسیاری معتقدند رئالیسم نئوکلاسیک با بذل توجه به «سیاست داخلی» و «اپدها و انگاره‌های ذهنی تصمیم‌گیران داخلی» به ترتیب آموزه‌های لیبرال و سازه‌نگارانه را در خود جای داده و از جامعیت و دقت نسبی به‌منظور تحلیل پدیده‌های سیاست خارجی برخوردار است.

متغیر مستقل نزد نئوکلاسیک‌ها همچنان ساختار نظام بین‌الملل است که ماهیت آنارشیک آن، انتخاب‌های سیاست خارجی دولت‌ها را محدود و مقید می‌سازد، ولی بر خلاف نئورئالیست‌ها، قائل به ضرورت توجه به محیط داخلی به عنوان متغیر مداخله‌گر هستند و معتقدند فشارهای سیستمیک و ساختاری (متغیر مستقل) از طریق متغیرهای میانجی (کمربندهای انتقالی) همچون ادراکات و برآوردهای رهبران و ساختار دولت به سطح واحدها انتقال می‌یابد، ترجمه و تبدیل شده و رفتار سیاست خارجی دولت‌ها (متغیر وابسته) را به شکل غیرمستقیم تحت تأثیر قرار می‌دهد (Jamshidi, 2016: 12). بنابراین، متغیرهای سطح سیستم و تغییرات در قدرت نسبی کشورها از مجرای کمربندهای انتقالی، کانالیزه و جهت‌دهی می‌شود. متغیرهای مداخله‌گر نه تنها مشتمل بر عناصر و مؤلفه‌های مادی کشور همچون جغرافیا است بلکه عناصر غیرمادی داخلی همچون ادراک و برداشت رهبران را هم

در برمی‌گیرد. بر این مبنا، تصمیمات سیاست خارجی که توسط نخبگان سیاسی و تصمیم‌سازان یک کشور اتخاذ می‌شود، فرایند ادراک آن‌ها از قدرت نسبی کشور و نه واقعیت موجود بیرونی است و در نتیجه درک ارتباط میان قدرت مادی و سیاست خارجی تنها با فهم دقیق زمینه‌ای که سیاست خارجی درون آن تدوین و اجرایی می‌گردد، امکان‌پذیر است (Rose, 1998: 146-147). به همین دلیل، فرید زکریا دولتمردان و نه دولت‌ها را بازیگران اصلی روابط بین‌الملل معرفی می‌کند و ادراک آنان از مناسبات قدرت به جای امور عینی را در وضع سیاست خارجی، تعیین‌کننده می‌شمارد (Zakaria, 1999: 42).

فرید زکریا به عنوان یک نئوکلاسیک ضمن تأیید مدعای مذکور، معتقد است که: «دولتمردان بازیگران اصلی در عرصه سیاست خارجی هستند و فشارهای سیستمیک از مجرای ادراکات و باورهای پردازش و پالایش شده به سیاست خارجی آن کشور جهت می‌دهد (Rahman, 2021: 36). بنابراین، رئالیسم نئوکلاسیک برخلاف نئورئالیسم که دولت‌ها را یک موجودیت واحد تلقی و آن‌ها را در برابر فشارهای سیستمیک دست‌بسته می‌دانست، توجه ویژه‌ای به نقش تصمیم‌سازان و نخبگان سیاسی و محاسبات راهبردی آن‌ها به عنوان یکی از متغیرهای میانجی دارد. در این چهارچوب، برخلاف نئورئالیسم به عنوان یک نظریه سیستمیک متصلب محض که قادر به تبیین این مسئله نبود که واحدها چگونه به امکانات، فشارها و فرصت‌ها واکنش نشان می‌دهند، رئالیسم نئوکلاسیک بر این باور است که وضع یک سیاست خارجی خاص محصول ترکیب این محدودیت‌های عام با شرایط منحصر به فرد کشورها است (Dehghani Firoozabadi, 2011: 279). به عبارت دیگر، این نظریه در تحلیل سیاست خارجی می‌کوشد در کنار بررسی «قدرت نسبی» به عنوان متغیر مستقل، عوامل داخلی نظیر ساختار دولت یا ادراک و محاسبات رهبران از قدرت نسبی را هم به عنوان متغیر میانجی مورد توجه قرار دهد چرا که فشارهای سیستمیک از مجرای این متغیرهای میانجی، سیاست خارجی آن کشور در قبال تحولات محیط خارجی را جهت‌دهی می‌کند (Taliaferro, Iobell and Ripsman, 2009: 7). بنابراین، رئالیسم نئوکلاسیک نگاه کلیت‌نگر نظریه‌های نظام‌مند را شکسته و در جست‌وجوی مکانیسم‌های داخلی واحدها و علل رفتار منفرد دولت‌ها است (Salimi and Ebrahimi, 2015: 17).

مکتب رئالیسم نئوکلاسیک محاسبات و ادراکات نخبگان از قدرت نسبی و محدودیت‌های داخلی را به عنوان متغیر مداخله‌گر یا میانجی میان فشارهای

سیستمیک بین‌المللی و سیاست خارجی دولت‌ها تلقی می‌نماید. از نگاه آن‌ها، فهم رابطه میان توزیع قدرت نسبی و سیاست خارجی مستلزم تبیین هر دو بستر داخلی و بین‌المللی است که سیاست خارجی در چهارچوب آن تدوین و اجرایی می‌گردد. بر این مبنا، رئالیسم نئوکلاسیک با اتخاذ مدل چندسطحی، علاوه بر اشاره به محیط بیرونی و فشارهای سیستمیک نظام بین‌الملل، به متغیرهای سطح واحد نظیر اجماع نخبگانی هم توجه دارد (Gvalia, Lebanidze and Siroky, 2019: 25-26).

بر اساس این نظریه، زمانی که قدرت دولت هژمون در حال افول ولی همچنان پابرجاست، دولت‌های کوچک و متوسط با بررسی سناریوهای گوناگون، ضمن حمایت از نظم موجود و تداوم و بسط روابط با هژمون، مناسبات با رقیب اصلی هژمون که قدرت او را به چالش کشیده است، تعمیق نموده و به موازنه‌سازی در روابط با قدرت‌های بزرگ دست می‌زنند. در این چهارچوب، آن‌ها ضمن قرارگرفتن در میانه طیف، سعی در بهره‌برداری از منافع جاری و آتی دولت هژمون در نظام بین‌الملل دارند (Duan and Aldamer, 2019: 116-117).

بر این اساس، رئالیسم نئوکلاسیک با تمرکز بر کمربندهای انتقالی نظیر انسجام نخبگانی، شناسایی تصمیم‌سازان اصلی درون دولت و رویکرد آن‌ها به تهدیدات و فرصت‌ها، ادراکات مقامات عربستان و شرایط و مناسبات داخلی این کشور، امکان تبیین عوامل مؤثر بر شیوه پاسخ‌دهی عربستان به فشارهای سیستمیک و متعاقب آن، کیفیت رفتار متفاوت عربستان و حرکت این کشور به سمت گسترش روابط با چین را پدید می‌آورد. با این حال، عواملی نظیر ساختار سیاسی - اجتماعی همچون فقدان یا ضعف نهادهای مدنی و ساختار متصلب، طولی و بالا به پایین سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری در این کشور سبب می‌گردد تا در میان متغیرهای میانجی، تنها به تبیین دو مؤلفه ساختار اقتصادی و ادراک رهبران از قدرت نسبی، اکتفا گردد.

۲. پیشینه روابط ژئواکونومیک چین و عربستان

مناسبات و همکاری‌های ژئواکونومیک پکن-ریاض را می‌بایست در چهار دوره زمانی مورد تحلیل قرار داد. در مرحله نخست (۱۹۴۹-۱۹۷۸) روابط اقتصادی طرفین به گردشگری دینی و ورود حجاج چینی به مکه محدود بود (Al-Tamimi, 2012: 4). در عمده سال‌های جنگ سرد و به رغم امضای پیمان دوستی جده میان طرفین در سال ۱۹۴۶، تحت تأثیر ساختار دوقطبی نظام بین‌الملل و به علت قرارگیری طرفین در دو

اردوگاه ایدئولوژیک و به رسمیت شناختن تایوان توسط کشورهای عربی، مناسبات دو طرف متضاد، محدود، سرد و پرتنش و در سطح منطقه‌ای نیز کاملاً مشهود بود (Abd alhay,2022: 6-7; Cengiz,2020: 56) به گونه‌ای که مقابله با کمونیسم و نفوذ شوروی در خاورمیانه، کانون سیاست خارجی عربستان به عنوان متحد راهبردی آمریکا در خلال جنگ سرد قلمداد می‌شد (Duan and Aldamer,2019:117).

تحولات محیط بین‌المللی شامل اختلافات چین-شوروی در دهه ۱۹۶۰، تنش‌زدایی چین-آمریکا در دهه ۱۹۷۰ و اصلاحات داخلی چین در دهه ۱۹۸۰ بستر مساعدی را جهت نگاه دوباره پکن به خاورمیانه فراهم کرد به گونه‌ای که در دوره دوم روابط طرفین (۱۹۷۸-۲۰۰۰) که متأثر از اصلاحات اقتصادی چین بود، پکن از اقتصاد دولتی کمونیستی به سوی پذیرش مالکیت خصوصی حرکت کرد (Dom:2023) و مناسبات اقتصادی و دیپلماتیک با عربستان را آغاز نمود.

در این چهارچوب، اتخاذ رویکرد عمل‌گرا و تکثرگرایانه توسط پکن، احساس نیاز فزاینده چین به انرژی جهت تسریع روند نوسازی اقتصادی، توقف حمایت چین از جریان‌های کمونیستی خاورمیانه و فاصله‌گرفتن از اقتصاد کمونیستی دوران مائو و اولویت‌دادن اقتصاد به جای ایدئولوژی در دوره دنگ شیائوپینگ موجب بهبود روابط پکن با اعراب منطقه در اوایل دهه ۱۹۷۰ گردید و موانع بهبود روابط دو کشور را از میان برد (Al-Khawlani,2021: 4,9).

برقراری روابط دیپلماتیک میان چین با کشورهای منطقه همچون امارات و کویت و به رسمیت شناختن چین توسط عربستان در سال ۱۹۹۰، زمینه‌ساز برقراری روابط دیپلماتیک و آغازگر صفحه جدیدی در روابط دو کشور بود و با نوسازی اقتصاد و صنعتی شدن و افزایش تقاضای انرژی پکن در دوران پسا‌جنگ سرد، احساس نیاز به توسعه روابط نزد رهبران دو کشور بیش از پیش احساس شد به حدی که حجم صادرات عربستان در پایان این دوره یعنی سال ۲۰۰۰ به ۱/۸ برابر سال قبل رسید و حجم تبادل تجاری طرفین، افزایش حدوداً دو برابری را تجربه کرد (Al-Faraj,2021: 93).

پذیرش نظم آمریکایی در دهه نود میلادی توسط چین و عربستان، فصل مشترکی را جهت توسعه مناسبات طرفین فراهم کرد به گونه‌ای که ملک عبدالله در سفر تاریخی سال ۱۹۹۸ به پکن، از این کشور به عنوان «بهترین دوست عربستان» یاد کرد.

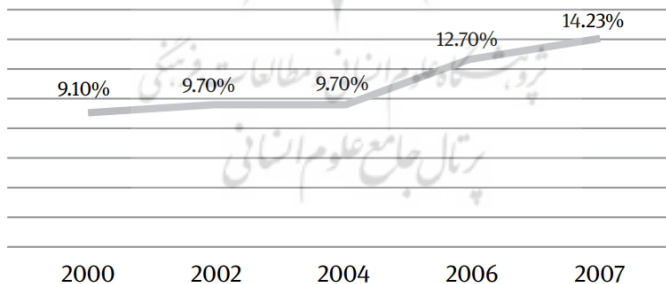
جدول شماره ۱: حجم تبادلات تجاری چین و عربستان در سال‌های ۱۹۹۰، ۱۹۹۹ و ۲۰۰۰

سال	صادرات	واردات	حجم تبادل تجاری
۱۹۹۰	۱۵۸	۱,۶۶۰	۱,۶۶۰
۱۹۹۹	۲,۳۵۲	۳,۶۷۷	۶,۰۲۹
۲۰۰۰	۵,۶۳۰	۴,۴۸۵	۱۰,۱۱۵

منبع: (Al-Faraj, 2021: 94)

دوره سوم روابط دو کشور (۲۰۰۰-۲۰۰۷) شاهد رشد اقتصادی فزاینده چین، افزایش تبادلات تجاری طرفین افزایش تقاضای انرژی از سوی پکن در شرایط بحران اقتصادی سال ۲۰۰۸ بود. چین که در سال ۲۰۰۰ عنوان ششمین اقتصاد بزرگ جهان را در اختیار داشت، در سال ۲۰۰۷ به سومین اقتصاد دنیا تبدیل شد. در این دوره، حجم صادرات عربستان به چین با رشد ۷ برابری از ۸/۱۵۹ میلیون ریال در سال ۲۰۰۱ به ۵۹/۸۴۰ میلیون ریال در سال ۲۰۰۷ و میزان واردات آن هم با افزایش ۶ برابری از ۵/۴۰۳ میلیون ریال در سال ۲۰۰۱ به ۳۲/۶۶۴ میلیون ریال در سال ۲۰۰۷ رسید (Al-Faraj, 2021: 95-96). تبدیل شدن چین به بزرگ‌ترین خریدار نفت عربستان از سال ۲۰۰۵ و تنش در روابط ریاض-واشنگتن پس از ۱۱ سپتامبر، از دیگر متغیرهای مؤثر بر گرایش فزاینده ریاض به سوی چین در این دوره محسوب می‌شدند.

نمودار شماره ۱: رشد اقتصادی چین در سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۰۷

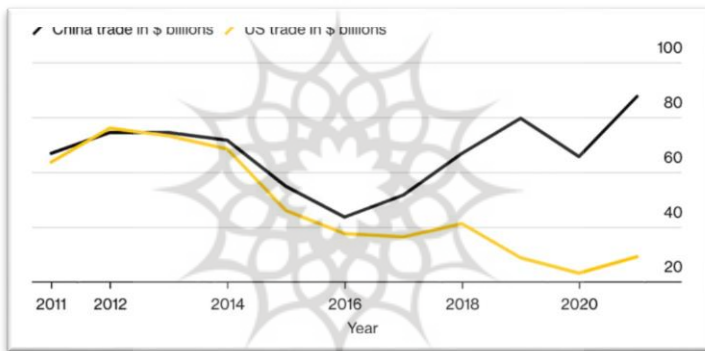

منبع: (Al-Faraj, 2021: 96)

در مرحله چهارم (۲۰۰۸ تاکنون) متغیرهای دو و چندجانبه، طرفین را به توسعه مناسبات واداشته است. در بُعد ساختاری، تداوم بهبود اقتصاد چین با رشد متوسط ۶ درصد به رغم بحران مالی غرب در سال ۲۰۰۸، چین را به دومین اقتصاد بزرگ

جهان در پایان سال ۲۰۱۰ تبدیل کرد. در این شرایط، چین با گسترش همکاری‌های تجاری، در سال ۲۰۰۸ به سومین شریک تجاری ریاض و در سال ۲۰۱۴ به نخستین شریک تجاری آن تبدیل شد (Chinadaily, 2016). در کنار آن، افزایش تولید نفت شیل آمریکا و کاهش وابستگی به انرژی خاورمیانه سبب گردیده است تا طی یک دهه گذشته به‌ویژه از سال ۲۰۱۵ به بعد، صادرات نفت عربستان به آمریکا به شدت کاهش یابد و بازار چین جای آمریکا را به عنوان نخستین مقصد صادرات نفت خام عربستان سعودی بگیرد. همچنین دگرگونی نظم بین‌المللی از ساختار تک‌قطبی به چندقطبی و ادراک مقامات سعودی نسبت به ضرورت متوازن‌سازی روابط اقتصادی-سیاسی با کلیه قدرت‌های بزرگ، کمک شایانی به گسترش مناسبات پکن-ریاض نموده است.

نمودار شماره ۲: تبادلات تجاری میان عربستان با چین و آمریکا

منبع: (Olander, 2022)

رونمایی از ابتکار کمربند-راه چین در سال ۲۰۱۳ و چشم‌انداز ۲۰۳۰ عربستان، آخرین نقطه عطف در توسعه روابط دو کشور در قرن ۲۱ بود به اندازه‌ای که شی جین پینگ در سفر سال ۲۰۱۶ به ریاض، روابط دو کشور را به «شراکت جامع راهبردی»^۱ ارتقا داد و برگزاری کمیته مشترک سران در فواصل سه‌ساله ۲۰۱۶، ۲۰۱۹ و ۲۰۲۲ هم از اراده طرفین برای نهادسازی در مسیر توسعه مناسبات حکایت دارد. این کمیته مشترک به‌منظور تحقق غایت شراکت راهبردی، امور را از مجرای شش کمیته فرعی شامل امور سیاسی و دیپلماتیک، انرژی و پروژه‌های ابتکار

1. Comprehensive strategic partnership

کمبرند-راه، امنیت ملی، همکاری امنیتی، تجارت و سرمایه‌گذاری و علم، فرهنگ و گردشگری دنبال می‌کند.

۳. پیشران‌های عربستان در توسعه مناسبات اقتصادی با چین

۳-۱. تحولات ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک نظام بین‌الملل و ادراک مقامات عربستان از آن

در چهارچوب نظریه رئالیسم نئوکلاسیک، موقعیت نسبی قدرت کشور، توزیع نسبی امکانات و توانمندی‌ها میان کشورها، توزیع قدرت نسبی و روندهای قدرت در نظام بین‌الملل و در نهایت شیوه تفسیر مؤلفه‌های مذکور در داخل، عوامل تعیین‌کننده سیاست خارجی آن دولت هستند (Dehghani Firoozabadi, 2011: 286). ایالات متحده که از دوره پایان جنگ دوم جهانی، دست به هنجارسازی و نهادسازی در ساختار نظام بین‌الملل مبتنی بر نظم لیبرال زد و پس از پایان جنگ سرد، به هژمون مطلق تبدیل شد، از اوایل قرن جدید وارد دوره ضعف نسبی شده است که کاهش فاصله قدرت آن را با رقبای جهانی در پی دارد. این ضعف ریشه در برخی عوامل ذیل دارد:

- ❖ تضعیف قدرت اقتصادی آمریکا شامل کاهش تفوق اقتصاد کینزی بر ساختار اقتصاد بین‌الملل؛
- ❖ انتقادات فزاینده از عملکرد نهادهای ساختار برتون وودز؛
- ❖ تضعیف نقش دلار در مبادلات تجاری و استفاده از ارزهای ملی؛
- ❖ کاهش نرخ سرمایه‌گذاری خارجی؛
- ❖ کسری تراز تجاری؛
- ❖ افزایش میزان بدهی داخلی و خارجی؛
- ❖ پیری جمعیت؛
- ❖ بهره‌سنگین بدهی‌ها؛
- ❖ افزایش ریسک سرمایه‌گذاری؛
- ❖ کاهش تولیدات صنعتی و کاهش فاصله تولید ناخالص داخلی در قیاس با رقبا؛
- ❖ تضعیف توان اتحاد و ائتلاف‌سازی؛
- ❖ تضعیف قدرت نرم آمریکا (Hazrati Razlighi and Javdani Moghaddam, 2021: 131-137).

مجموع عوامل مذکور، فاصله قدرت واشنگتن را با رقبای بین‌المللی به‌ویژه چین کاهش داده و این دو کشور را وارد یک رقابت تمام‌عیار تجاری، فناوری، ژئوپلیتیک، رسانه‌ای و دیپلماتیک به‌منظور کسب هژمونی بین‌المللی نموده است (Duan and Aldamer, 2019: 118).

برخلاف سال‌های نخستین قرن ۲۱ که تروریسم بزرگترین تهدید برای امنیت ملی آمریکا قلمداد می‌شود، تبدیل شدن چین به دومین اقتصاد بزرگ جهان و رقابت تنگاتنگ با ایالات متحده در عرصه‌های فناوری و تجاری، تمرکز مقامات واشنگتن را بر تهدید چین در شرق آسیا معطوف و ناگزیر از هوشمندسازی حضور نظامی در غرب آسیا و کاهش حضور سخت‌سربازان نموده است. در کنار آن، انقلاب نفتی شیل و کاهش وابستگی آمریکا به انرژی خاورمیانه هم در کاهش منافع راهبردی واشنگتن در منطقه مؤثر بوده و بستر لازم را جهت نفوذ فزاینده اقتصادی - مالی چین و نظامی - تسلیحاتی روسیه در خاورمیانه پدید آورده است (Abd alhay, 2022: 2-5).

در این شرایط، دولت‌های منطقه متناسب با تعریف از اهداف کلان و منافع راهبردی خویش و تحت تأثیر مؤلفه‌های داخلی که در نظریه رئالیسم نئوکلاسیک از آن‌ها با عنوان «کمبرندهای انتقالی» یاد می‌شود، دست به تفسیر متفاوت از این تحولات ساختاری زده و مناسبات خود با قدرت‌های بزرگ و کنشگری منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای خویش را مبتنی بر آن جهت می‌دهند. رقابت و تنش در روابط قدرت‌های بزرگ، به قدرت‌های متوسط نظیر عربستان این فرصت را می‌دهد تا نقش خود را بازیابی و در مسیر تبدیل شدن به یک قطب مستقل قدرت در جهان چندقطبی آتی گام بردارند (Speck, 2022).

پیش از این، ایجاد توازن میان آمریکا و چین از اهمیت راهبردی برای دولت‌های عرب خلیج فارس برخوردار نبود ولی رقابت فزاینده واشنگتن-پکن و اراده پکن برای توسعه نفوذ خود در نظام بین‌الملل در کنار تحولات ژئوپلیتیک و تغییر نظم جهانی طی دو دهه اخیر، نگاه دولت‌های خلیج فارس از جمله هیئت حاکمه عربستان را به مناسبات قدرت دگرگون ساخته است. در چهارچوب ادراک راهبردی مقامات ریاض، چین اصلی‌ترین تهدید برای هژمونی آمریکا و نزدیک‌ترین رقیب برای رهبری نظام بین‌الملل قلمداد می‌شود که سالانه در حال کاهش فاصله قدرت نسبی خویش در برابر واشنگتن است و عامل مؤثری در شکل‌گیری نظم چندقطبی در ساختار نظام بین‌الملل است و ریاض در مخالفت با یک‌جانبه‌گرایی و نظم چندقطبی، اشتراک عقیده و اشتراک منافع با چین دارد (Zarwati, 2022).

به عبارت دیگر، عربستان در چهارچوب راهبرد نگاه به شرق، نگاه ویژه‌ای به چین دارد و پکن نه تنها یکی از پنج عضو دائم شورای امنیت و دومین اقتصاد بزرگ جهان محسوب می‌شود، بلکه عربستان با توسعه روابط با این کشور، قادر خواهد بود تا ضمن دور کردن چین از ایران، مزیت نسبی برای خود در رقابت منطقه‌ای با تهران و ترکیه بیافریند (Fayez, 2022).

در منظومه فکری محمد بن سلمان، ساختار نظام بین‌الملل برخلاف ماهیت متصلب گذشته، انعطاف‌پذیری بیشتری دارد و متشکل از اجزای درهم‌تنیده است که دارای وابستگی متقابل می‌باشند. از نگاه ولیعهد سعودی، ریاض این حق را دارد تا به بازارهای جدید ورود و از اقتصاد خود در برابر نوسانات بازار نفت و انرژی محافظت کند و با اتخاذ یک سیاست مستقل، در مسیر جدیدی از توسعه اقتصادی قدم بردارد (Young, 2022). به همین جهت، بسیاری از تحلیلگران غربی نظیر گدالیا افترمن و جانانان فولتن معتقدند در شرایط کنونی، وقتی کشورهای خلیج (فارس) درباره آینده خود می‌اندیشند، چین را به عنوان شریک خودشان می‌نگرند» (Nereim and Pierson, 2020). بر این مبنا، از نگاه رهبران کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس، رابطه با آمریکا همچنان رکن ضروری جهت تداوم روند رشد اقتصادی و مقابله با تهدیدات احتمالی خواهد بود ولی چین هم برای آن‌ها اهمیت پیدا کرده است. آن‌ها تلاش می‌کنند تا آنجا که مقدور است، تعاملات با هر دو طرف را تقویت و امور را پیش ببرند» (Nereim and Pierson, 2020).

عربستان به عنوان یک قدرت منطقه‌ای و به‌منظور حفظ جایگاه و توان کنشگری خویش در این نظم چندقطبی، ناگزیر از برقراری مناسبات نزدیک با پکن، متوازن‌سازی روابط دیپلماتیک-اقتصادی و بهره‌گیری از اهرم فشار چین برای امتیازگیری از واشنگتن است. در این راستا، کوشش جهت توسعه مناسبات اقتصادی با چین، حفظ روابط نظامی-امنیتی با آمریکا و در یک معنا، پیشبرد راهبرد عدم تعهد در دستورکار مقامات ریاض قرار گرفته است (Speck, 2022). در منظومه فکری استراتژیست‌های نزدیک به هیئت حاکمه سعودی نظیر سلمان الانصاری، شرایط جهان در حال دگرگونی است و عربستان نگاه خود به جهان را متناسب با این تحولات، تغییر می‌دهد. عربستان هیچ‌گاه دوست ندارد به بازیچه روابط قدرت‌های بزرگ تبدیل شود و یک کنشگر حرفه‌ای خواهد بود. هرچند روابط آمریکا-عربستان اکنون در اوج نیست ولی آمریکا بزرگترین شریک امنیتی ریاض و چین بزرگترین شریک تجاری کشورمان خواهد بود.

چین تا دو دهه پیش، بزرگترین شریک تجاری ۱۲ کشور بود ولی اکنون بزرگترین شریک تجاری ۱۲۰ کشور جهان است و روابط مستحکم با چین، اهمیت فراوانی برای ریاض دارد (Bhaya, 2022). در منظومه فکری جدید مقامات ریاض که متأثر از دگرگونی مناسبات قدرت در نظام بین‌الملل است، جهان امروز بر محور منافع قرار دارد. سیاست عربستان نه بر اساس تقابل محورها و قطب‌ها و نه به بهای تقویت یک اتحاد به بهای از دست دادن اتحاد دیگر شکل می‌گیرد. عربستان به دلیل جایگاه ویژه در جهان اسلام و عرب و موقعیت اقتصادی در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی، به دنبال همکاری با شرق و غرب است. عربستان همان‌طور که به توسعه مناسبات کشورهای جهان اسلام با آمریکا کمک کرد، همین کار را برای چین هم انجام خواهد داد (Al-Dossary, 2022). در این چهارچوب، عربستان با تلاش جهت اتخاذ سیاست خارجی و اقتصادی متوازن، می‌کوشد به رغم کسب حمایت سیاسی و اشنگتن، وابستگی خویش به هژمونی اقتصادی آمریکا را کاهش دهد. مقامات سعودی با داشتن یکی از اقتصادهای مترقی و قوی‌ترین صندوق ذخیره ارزی جهان، در برابر سیاستمداران آمریکایی که می‌خواهند عربستان منافع راهبردی بلندمدت خود را فدای اهداف کوتاه‌مدت انتخاباتی آن‌ها کند، ایستادگی می‌کنند (Haykel, 2022). عدم پذیرش درخواست دولت بایدن برای افزایش تولید نفت در سال گذشته میلادی را می‌توان یکی از مظاهر رویکرد موازنه‌جویانه ریاض در عرصه دیپلماتیک-اقتصادی دانست. تعمیق روابط عربستان با سایر قطب‌های قدرت متضمن کنار گذاشتن اتحاد راهبردی با آمریکا و تکیه همه‌جانبه به چین نیست. نه تنها مقامات ریاض این ایده را ساده‌انگارانه تلقی می‌کنند بلکه حتی پکن هم درصدد بسط هژمونی خود در خاورمیانه، مقابله با منافع منطقه‌ای آمریکا و در یک کلام «پرکردن خلأ حضور آمریکا» نیست (Zarwati, 2022). در این چهارچوب، می‌توان پیش‌بینی کرد که عربستان همچنان در عرصه فناوری‌های نوین، تسلیحات مدرن و همکاری‌های امنیتی به کمک آمریکا وابسته خواهد بود و چین نه تنها قادر به رفع کلیه احتیاجات مذکور نیست بلکه تمایلی به دگرگون‌ساختن نظم آمریکایی منطقه خلیج فارس از خود نشان نمی‌دهد (Alyahya, 2022).

۳-۲. متغیرهای میانجی مؤثر در توسعه روابط عربستان با چین

بر اساس نظریه رئالیسم نئوکلاسیک، تحولات ساختاری از مجرای متغیرهای میانجی و کمربندهای انتقالی به سیاست خارجی کشورها شکل می‌دهند. با این حال، کلیه

متغیرهای مطرح شده توسط اندیشمندان این نظریه با توجه به شرایط داخلی، مناسبات سیاسی - اجتماعی جوامع و ویژگی‌های رهبران، الزاما قابلیت انطباق بر سیاست خارجی دولت‌ها را ندارد. در ادامه، مهم‌ترین متغیرهای میانجی در گرایش ریاض به توسعه مناسبات با پکن در قالب ساختار اقتصادی و ادراکات رهبران ذکر خواهد شد.

۳-۲-۱. ساختار اقتصادی

در منظومه فکری مقامات ریاض، آینده اقتصاد جهان در دست اقتصادهای در حال ظهور خواهد بود به گونه‌ای که از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۱، ۶۷ درصد کل رشد تولید ناخالص داخلی جهان در این کشورها ثبت شد. متوسط رشد اقتصادی این کشورها در چهار سال آینده، حدود ۳/۹ درصد خواهد بود و سهم بیشتری را از بازار تجارت جهانی از آن خود خواهند کرد که در این میان، عربستان نگاه ویژه‌ای به دومین اقتصاد بزرگ جهان یعنی چین دارد (Young, 2022). رشد تقاضای نفت چین از یک سو و چشم‌انداز توسعه ۲۰۳۰ عربستان و نیاز این کشور به توسعه زیرساخت‌ها از سوی دیگر دو مؤلفه اقتصادی مؤثر در تعمیق روابط ریاض-پکن می‌باشد که بستر افزایش مبادلات اقتصادی طرفین در عرصه تجارت و سرمایه‌گذاری را فراهم می‌سازد. چین اکنون بزرگترین شریک تجاری کشورهای عربی و بزرگترین واردکننده نفت و گاز جهان محسوب می‌گردد که دولت‌های نفت خیز منطقه به‌ویژه عربستان را ناگزیر از توسعه مناسبات با آن ساخته است (Zarwati, 2022). مکمل بودن اقتصاد چین و عربستان شامل نیاز چین به انرژی و نیاز عربستان به فناوری‌های نوین و زیرساخت‌های توسعه‌ای زمینه مساعدی را جهت تبدیل شدن ریاض به بزرگترین شریک تجاری چین در خاورمیانه و تقویت مبادلات تجاری طرفین پدید آورده است (Nereim and Pierson, 2020).

حجم مبادلات تجاری دو کشور در سال ۲۰۲۱ به حدود ۸۷/۳ میلیارد دلار رسید که حدود ۵۷ میلیارد دلار آن به صادرات عربستان و ۳۰/۳ میلیارد دلار به صادرات چین مربوط می‌شد (Al-Araby al-Jadeed, 2022). پارچه، لباس، لوازم الکترونیک و فولاد مهم‌ترین اقلام وارداتی عربستان از چین است که در مقابل آن، مواد معدنی به‌ویژه نفت خام و محصولات پلاستیکی و پتروشیمی به چین صادر می‌کند. با تدقیق در اقلام صادراتی عربستان می‌توان دریافت که ۸۰/۵ درصد از آن را مواد معدنی و در میان مواد معدنی، ۸۰ درصد آن را نفت خام تشکیل می‌دهد.

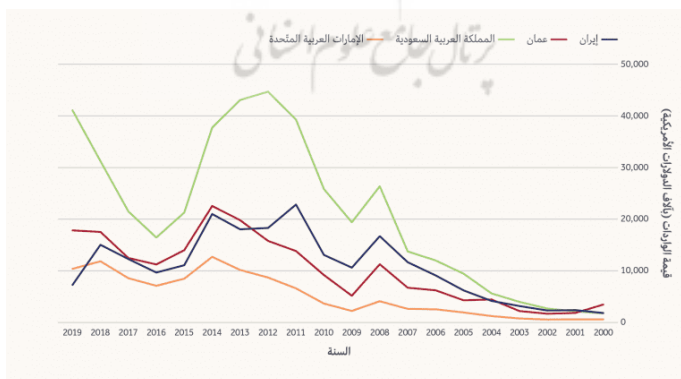
۳-۲-۱. انرژی

در دولت‌هایی نظیر عربستان که بخش انرژی روابط نزدیک‌تری با حکومت دارد، منابع انرژی جایگاه بالاتری نسبت به کشورهای دیگر دارد که آزادسازی صنعت نفت و گاز در آن‌ها صورت گرفته است. در این کشورها به‌ویژه اگر دولت‌های اقتدارگرا حاکم باشند، منابع انرژی به یکی از ارکان و عناصر قدرت ملی بدل و به عنوان یکی از اهرم‌های فشار و ابزارهای چانه‌زنی در سیاست خارجی مورد استفاده قرار می‌گیرد (Shirkhani and Mohajerpour, 2013: 33) که این مسئله کاملاً در مورد عربستان سعودی صادق است.

نفت و گاز اکنون به مثابه محرک روابط ریاض و پکن، انرژی هسته‌ای به عنوان عامل کمک‌کننده و انرژی‌های پاک و تجدیدپذیر به عنوان عامل تسریع‌کننده مناسبات طرفین در عرصه انرژی محسوب می‌شوند. عربستان به عنوان بزرگترین صادرکننده نفت جهان، با تأمین ۱۸ درصد از نیاز انرژی پکن، بزرگترین تأمین‌کننده نفت خام چین محسوب می‌شود (Alyahya, 2022).

بر اساس آمار گمرک چین، این کشور در سال ۲۰۲۱، حدود ۴۳/۹ میلیارد دلار از عربستان نفت خام وارد کرد که یک چهارم کل صادرات نفت عربستان و ۷۷ درصد از کل حجم صادرات ریاض به پکن را در برمی‌گیرد و به رغم تخفیف‌های مسکو، عربستان می‌کوشد خود را یک فروشنده وفادار برای چین معرفی کند (He, 2022). این در حالی است که واردات نفت آمریکا از عربستان از سال ۲۰۱۲ یک روند نزولی را تجربه کرده است و واشنگتن در سال ۲۰۲۱ تنها ۵ درصد از نفت خام موردنیاز خود را از ریاض وارد کرد (John, 2022).

نمودار شماره ۳: رشد واردات نفت چین از عربستان در سال‌های ۲۰۱۹-۲۰۰۰

منبع: (Abdelghafar, 2022)

عربستان ضمن همکاری با چین در بخش بالادست و پایین دست صنعت نفت، قراردادهای بزرگی را با شرکت‌های چینی در بخش اکتشاف، استخراج، پالایش و بازیابی به امضا رسانده است. در این چهارچوب، شرکت سینوپک چین با سرمایه‌گذاری ۱۰ میلیاردی دلاری و با مشارکت شرکت آرامکو و سابیک، پروژه احداث نخستین پالایشگاه عربستان را در منطقه ینبع کلید زده است (Al-Khawlani, 2021: 12). در مقابل، شرکت آرامکو هم قراردادهای سالانه تأمین نفت را با چندین شرکت بزرگ چینی نظیر سینوپک، CNPC، CNOOC، سینوچم، نورینکو و شیجیانگ پتروکمیکال به امضا رسانده است. شرکت آرامکو اوایل سال ۲۰۲۲ قرارداد احداث ساخت مجموعه پالایشگاه و مجتمع پتروشیمی را به ارزش ۱۰ میلیارد دلار با ظرفیت پالایش روزانه ۳۰۰ هزار بشکه نفت خام در شمال شرق چین امضا کرد که بزرگترین پروژه سرمایه‌گذاری این شرکت در چین به حساب می‌آید. خرید ۲۵ درصد سهام پالایشگاه منطقه فوجیان و خرید ۹ درصد سهام مجتمع پتروشیمی استان چجیانگ (صاحب بزرگترین پالایشگاه نفت چین به ظرفیت ۸۰۰ هزار بشکه در روز) برخی دیگر از گام‌های بخش انرژی عربستان جهت نفوذ در بازار چین هستند (Al-Araby al-Jadeed, 2022).

به رغم کوشش چین جهت کاهش وابستگی به نفت و استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر جایگزین نظیر گاز طبیعی و برق، این کشور به خرید نفت تا دو دهه آینده ادامه می‌دهد و روابط اقتصادی استراتژیک با ریاض را حفظ خواهد کرد. براساس پیش‌بینی وزارت خزانه‌داری آمریکا، چین تا اوایل سال ۲۰۳۰، حداقل ۸۰ درصد از نفت موردنیاز خود را از بازارهای جهانی وارد خواهد کرد (Fayez, 2022). تلاش چین برای جایگزینی یوان به جای دلار در تبادلات نفتی با عربستان و پذیرش این مهم از سوی ریاض متضمن تضعیف نظام پترودلار و اعلان رسمی فاصله گرفتن عربستان از آمریکا در عرصه اقتصادی-تجاری خواهد بود.

توسعه همکاری‌ها با چین در حوزه برق و انرژی‌های تجدیدپذیر به‌ویژه انرژی خورشیدی، انرژی باد و انرژی برق‌آبی از دیگر محورهای مناسبات ریاض با پکن قلمداد می‌شود. در این چهارچوب، شرکت «اکوا باور»^۱ که ذیل صندوق سرمایه‌گذاری عمومی عربستان فعالیت می‌کند، ماه سپتامبر و در راستای پیشبرد ابتکار کمربند-راه پکن، قراردادی را با صندوق چینی راه ابریشم برای سرمایه‌گذاری

در یک ایستگاه گازی واقع در ازبکستان منعقد کرد. علاوه بر آن، شرکت اکوا باور به اتفاق شرکت مهندسی انرژی چین، پروژه احداث نیروگاه خورشیدی را با توان تولید ۲/۶ متر مکعب در منطقه شعبیه عربستان آغاز نموده است (Al-Araby al-Jadeed, 2022).

۳-۲-۱. عرصه‌های نوین

سیاست چین در متنوع‌سازی مبادی واردات انرژی و لزوم توسعه همه‌جانبه و متوازن مناسبات اقتصادی، عربستان را به گسترش همکاری‌ها با چین فراتر از حوزه انرژی و تجارت نفت و حرکت به سوی توسعه مناسبات مالی، انرژی هسته‌ای، توسعه صنعتی و ایجاد مناطق آزاد تجاری واداشته است (Fayez, 2022). چین با امضای توافقنامه شراکت راهبردی با عربستان، آمادگی خود را برای توسعه مناسبات در سطوح مذکور اعلام داشته است. به عنوان نمونه، رئیس‌جمهور چین در سخنرانی جشن ششمین مجمع همکاری‌های چین-اعراب ضمن اشاره به ضرورت برنامه‌ریزی راهبردی و تعیین اهداف از سوی طرفین، از برنامه همکاری «۳+۲+۱» سخن به میان آورد. ۱ اشاره به حوزه انرژی، ۲ اشاره به امور زیرساختی و توسعه تجارت و سرمایه‌گذاری و ۳ به حوزه‌های انرژی هسته‌ای، ماهواره و اکتشافات فضایی و انرژی‌های تجدیدپذیر اشاره داشت (Juan, Meng and Shaobiao, 2018: 369).

۳-۲-۳. زیرساخت‌های توسعه‌ای

اقتصاد تک‌محصولی و رانتیر نفتی، ساختار اقتصادی متمرکز و دستوری و فقدان منابع متکثر درآمدی، مقامات عربستان را به تدوین طرح چشم‌انداز توسعه ۲۰۳۰ با هدف نوسازی اقتصادی و رونمایی احداث پروژه‌های کلان همچون شهر هوشمند «نئوم» واداشته است. عربستان در پیشبرد طرح ۲۰۳۰ که قطع وابستگی به درآمدهای نفتی، تبدیل‌شدن به قدرت اقتصادی در سطح جهان، تنوع کالاهای صادراتی و گسترش شرکای تجاری عربستان را دنبال می‌کند، نگاه ویژه‌ای به چین و طرح توسعه اقتصادی ابتکار کمربند-راه دارد (Al-Khawlani, 2021: 14).

تلاقی زمانی ابتکار کمربند-راه چین و چشم‌انداز ۲۰۳۰ راهبرد «چرخش به آسیا» را در سیاست خارجی عربستان طی یک دهه گذشته تقویت نموده که ضمن ایجاد بستر افزایش صادرات نفت به شرق قاره کهن، بستر تبدیل‌شدن عربستان به یکی از هسته‌های اصلی ابتکار کمربند-راه را پدید می‌آورد. در سوی مقابل، همکاری و هماهنگی در طرح‌های توسعه‌ای در چهارچوب ابتکار کمربند-راه یکی از

اولویت‌های سیاست خارجی چین هم به حساب می‌آید و در نتیجه، منفعت و اراده دوجانبه از سوی ریاض و پکن برای هم‌افزایی بیشتر در راهبردهای توسعه قابل ردیابی است (Juan, Meng and Shaobiao, 2018: 364). با این حال، حجم سرمایه‌گذاری مستقیم چین در عربستان در مقایسه با آمریکا و رقبای اروپایی چندان بالا نیست و هم اکنون تناسبی با شراکت جامع راهبردی طرفین ندارد.

۳-۲-۲. ادراکات، برداشت‌ها و برآوردهای رهبران از قدرت نسبی

از منظر رئالیسم نئوکلاسیک، سیاست خارجی یک دولت اغلب توسط یک گروه کوچک از مقامات ارشد و رهبران فرموله می‌شود (Tabeafshar and Barzegar, 2016: 49). در عرصه اقتصادی، عربستان یکی از بزرگ‌ترین اقتصادهای خاورمیانه را داراست که ضمن عضویت در گروه بیست و دستیابی به توسعه اقتصادی در چهارچوب چشم‌انداز ۲۰۳۰، از کنشگران مؤثر بازار انرژی جهان است. مقامات ریاض خود را به مثابه الگوی رشد و توسعه اقتصادی تصور می‌کنند که متناسب با نظم جهانی پس‌آمریکایی و بی‌ثباتی فزاینده در نظام بین‌الملل، ناگزیر از بازنگری در اتحادهای سنتی خود، تعدد شرکای تجاری و کاهش وابستگی اقتصادی به آمریکا است و باید دست به تقویت توان کنشگری در سازمان‌های فراملی و توسعه مناسبات دوجانبه با کشورهای هم‌چون چین و روسیه بزند. هم‌افزایی ریاض با مسکو در گروه اوپک‌پلاس جلوه عالی این نقش‌آفرینی بود که توان کشورهای صادرکننده نفت در قیمت‌گذاری و کنترل عرضه جهانی افزایش می‌دهد (Young, 2022).

در نگاه حکام ریاض، عربستان که اکنون در زمره بیست کشور صنعتی جهان قرار دارد، ضمن کوشش جهت کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی، درصدد ایجاد بستر توسعه پایدار است. محمد بن سلمان، نه تنها کشور متبوع خود را در مقام رهبری شورای همکاری خلیج فارس و جهان عرب تصور می‌نماید بلکه یک کانون قدرت منطقه‌ای و یک قدرت جهانی بالقوه می‌داند. ولیعهد سعودی در مصاحبه ماه مارس با مجله آتلانتیک اینگونه ادراک خویش را نسبت به افزایش نسبی قدرت عربستان تبیین کرد: «عربستان سعودی یکی از سریع‌ترین رشدهای اقتصادی را در سراسر جهان دارد. از میان ده صندوق مالی بزرگ جهان، دو صندوق متعلق به عربستان است. ما بزرگترین ذخایر ارزی جهان داریم، توان تأمین ۱۲ درصد نفت جهان داریم و به علت قرارگیری میان سه تنگه بزرگ هرمز، باب‌المندب و سوئز از موقعیت راهبردی برخوردار هستیم. ما اکنون ۸۰۰ میلیارد دلار در آمریکا سرمایه‌گذاری

کرده‌ایم در حالی که میزان سرمایه‌گذاری ما در پکن کمتر از ۱۰۰ میلیارد دلار بوده است ولی این مبلغ را به سرعت افزایش خواهیم داد. منافع مشخص است. اینکه می‌خواهیم عربستان در این بازی پیروز یا بازنده شود، وابسته به خودمان خواهد بود» (Nyce, 2022). از دیدگاه مقامات سعودی، این کشور در شرایط توزیع توانمندی‌ها در نظام بین‌الملل و تکثر منابع قدرت، باید دست به کنشگری فعال و مؤثر در نهادهای زمینه‌ساز نظم چندقطبی همچون گروه بریکس بزند که در دهه‌های آینده بر نظام بین‌الملل حاکم خواهد شد.

به باور آن‌ها، کسب جایگاه نخست منطقه در تولید و صادرات نفت و ذخایر عظیم مالی، بستر بالقوه توسعه پایدار اقتصادی را پدید آورده و این کشور را یکی از نامزدهای عضویت در گروه بریکس قرار می‌دهد. عضویت در این مجمع علاوه بر منافع اقتصادی، کمک شگرفی به موازنه‌سازی عربستان در حوزه سیاست خارجی خواهد کرد. سلمان الانصاری تحلیلگر سعودی نزدیک به حاکمیت ریاض بر این باور است: «گروه بریکس اهمیت فراوانی برای عربستان دارد و ریاض در برنامه راهبردی بلندمدت خویش برای گسترش شرکای سیاسی و اقتصادی، حساب ویژه‌ای روی آن باز کرده ولی این به معنای پشت‌کردن به متحدان سنتی خود نیست و عربستان بر اساس سیاست خارجی و متوازن مبتنی بر چندجانبه‌گرایی، منافع ملی را غایت نهایی سیاست خارجی قرار خواهد داد (Bhaya, 2022).

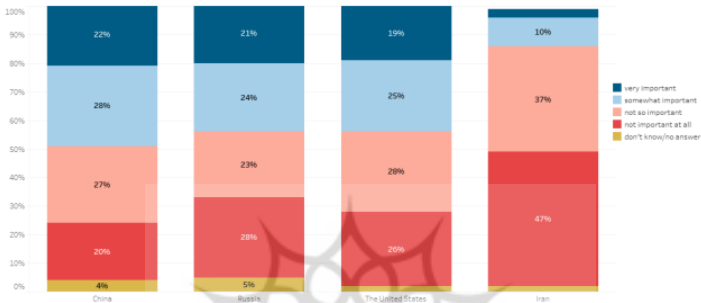
۳-۲-۳. رابطه دولت و جامعه

در جوامع دموکراتیک، تناسب رویکرد سیاست خارجی با خواست افکار عمومی رابطه مستقیم دارد و حکومت حاکم خود را ناگزیر از پیشبرد مطالبه افکار عمومی در عرصه مناسبات سیاسی-اقتصادی بین‌الملل می‌بیند. در جوامع بسته با حاکمیت توتالیتر نظیر عربستان هم به رغم ضعف جامعه مدنی و عدم نقش‌آفرینی مستقیم افکار عمومی، حکومت به منظور حفظ نظم اجتماعی به مطالبات شهروندان توجه دارد. بر اساس نظرسنجی مؤسسه واشینگتن برای خاور نزدیک در دسامبر سال ۲۰۲۱، مردم عربستان خواستار روابط متوازن با سه قدرت بزرگ چین، روسیه و آمریکا هستند. در این نظرسنجی، ۵۰ درصد پاسخگویان رابطه با چین را «مهم» توصیف کرده‌اند و ۴۴ و ۴۵ درصد از شهروندان سعودی هم به ترتیب رابطه با آمریکا و روسیه را حائز اهمیت شمرده‌اند (Pollock, 2021). این نگاه مثبت به چین میان کشورهای منطقه و عربستان به طور اخص در عدم سابقه استعماری چین، دیپلماسی

فرهنگی موفق چین و ارائه تصویر صلح طلب از خود، رشد فزاینده اقتصادی چین، میراث شرقی عربستان، انگاره مشترک دو کشور پیرامون «جهان‌سومی بودن» و عضویت چین و عربستان در جنبش عدم تعهد ریشه دارد و تا حدی زیادی مرهون پروپاگاندا‌ی رسانه‌های سعودی و حمایت از راهبرد نگاه به شرق ملک عبدالله پس از سفر سال ۲۰۰۶ وی به چین می‌باشد (Al-Sudairi, 2013: 3-4; 10).

نمودار شماره ۴: نگاه افکار عمومی عربستان به اهمیت روابط با چین، روسیه و آمریکا

KSA: What is your opinion of the importance of good relations with the following countries?

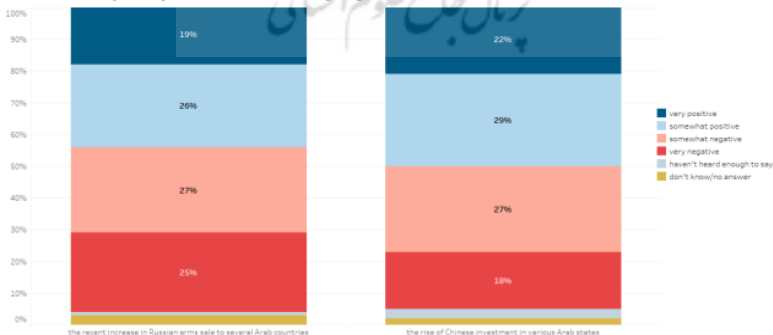

منبع: (Pollock, 2021)

بر اساس این نظرسنجی، ۴۹ درصد از پاسخگویان با این گزاره موافق بودند که عربستان نباید صرفاً روی آمریکا حساب کند و باید روسیه و چین را هم به‌مثابه شریک ببیند. همچنین بیش از نیمی از شرکت‌کنندگان در این نظرسنجی با ارائه نگاه مثبت به چین، از رشد سرمایه‌گذاری پکن در کشورهای عرب‌زبان ابراز رضایت کرده‌اند.

نمودار شماره ۵: ابراز رضایت از رشد سرمایه‌گذاری چین در جهان عرب (تصویر سمت راست)

KSA: What is your opinion on the following regional issues?

منبع: (Pollock, 2021)

نتیجه‌گیری

بررسی مواضع اعلامی و کنش‌های اعمالی عربستان سعودی در راستای اتخاذ سیاست خارجی و اقتصادی متوازن به‌ویژه پس از کاهش حمایت امنیتی آمریکا از ریاض در جریان هدف قرارگرفتن تأسیسات نفتی آرامکو در سال ۲۰۱۹ سبب گردیده است تا بحث از ریشه‌ها و علل پدیدآمدن این ادراک جدید در منظومه فکری مقامات عربستان اهمیت فزاینده پیدا کند. بر همین مینا، مقاله جاری کوشید تا مبتنی بر چهارچوب نظری واقع‌گرایی نئوکلاسیک و با ارزیابی کمربندهای انتقالی همچون محاسبات و ادراکات نخبگان عربستان از قدرت نسبی کشور، نظام اقتصادی و همراهی افکار عمومی با سیاست‌های هیئت حاکمه، به بررسی کیفیت تفسیر فشارهای ساختاری نظام بین‌الملل نزد مقامات عربستان و تأثیر آن بر راهبرد اقتصادی این کشور بپردازد. در چهارچوب ادراک استراتژیک عربستان نسبت به تحولات ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک نظام بین‌الملل که مبتنی بر سیالیت قدرت، منفعت‌محور و کوتاه‌مدت بودن اتحادها و متغیربودن نظم بین‌المللی است، قدرت چین در ابعاد اقتصادی - امنیتی رشد فزاینده‌ای را تجربه خواهد کرد. در این نظم نوین، عربستان هم به‌مثابه یک قدرت منطقه‌ای با ارتقای جایگاه خویش، مناسبات خود را در کنار آمریکا، با سایر قدرت‌های بزرگ گسترش خواهد داد به گونه‌ای که ریاض شراکت راهبردی با پکن را ذیل سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ و در تناظر با ابتکار کمربند-راه در دستور کار قرار داده است.

ذکر این نکته ضروری است که تداوم رویکرد جدید سیاست خارجی جدید عربستان که با عناوین و صفاتی نظیر مستقل، متوازن و عدم تعهد به شرق و غرب از آن یاد می‌شود، به برخی متغیرها و عوامل نظیر سطح رقابت قدرت‌های بزرگ و در رأس آن‌ها چین و آمریکا در منطقه، جایگاه رژیم صهیونیستی در ابتکار کمربند-راه و سطح تنش در روابط تهران-تل‌آویو و تأثیر آن بر سیاست‌های خاورمیانه‌ای چین وابسته است.

ارزیابی‌ها حکایت از آن دارد که چین به‌منظور تقویت نفوذ منطقه‌ای خود در خاورمیانه، بر مقوله «توسعه» و گسترش تبادلات اقتصادی، تجاری و تکنولوژیک با دولت‌های منطقه متمرکز خواهد بود، حل منازعات منطقه‌ای را از مجرای رفاه و توسعه اقتصادی دنبال می‌کند، بی‌طرفی خود را در منازعات منطقه‌ای به‌ویژه میان ایران و عربستان حفظ و «دسترسی به نفت» را کانون محوری سیاست خارجی خود در منطقه قرار خواهد داد. در کنار آن، چین با افزایش نسبی حضور نظامی خویش

در خاورمیانه بدون آنکه منافع خویش را در تضاد با مصالح سایر قدرت‌های بزرگ قرار دهد، به حفظ امنیت کانون‌های استراتژیک ابتکار کمربند-راه می‌پردازد ولی در کوتاه‌مدت به سوی رقابت با واشینگتن جهت ایفای نقش امنیتی در منطقه نخواهد رفت. در مقابل، عربستان هم جهت بازگشت به توازن، حفظ مناسبات امنیتی با آمریکا و توسعه همکاری‌های اقتصادی با چین را دنبال می‌کند.

بی‌تردید این استراتژی جدید عربستان سعودی در مقام همسایه‌ای مهم منافع جمهوری اسلامی ایران را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. به نظر می‌رسد عربستان با پیگیری این سیاست بر آن است تا چهارچوب جدیدی را برای تعاملات خود و کشورهای هم‌سو با چین و آمریکا فراهم کند. کوشش برای پی‌ریزی مناسبات جدید با چین بر اساس همکاری‌ها در حوزه فناوری‌های نوین و چهارچوب جدیدی برای انتقال انرژی منطقه به چین و از سوی دیگر تقویت همکاری‌های امنیتی با آمریکا سبب خواهد تا منافع اقتصادی و امنیتی ج.ا. ایران نیز از این روابط متأثر شود. این امر تغییر استراتژی ج.ا. ایران برای بنیان نهادن تعاملات جدیدی با کشورهای منطقه و قدرت‌های فرامنطقه‌ای را ضروری می‌سازد. از آنجایی که چین در مقام شریک اصلی ج.ا. ایران، همکاری‌های گسترده‌ای را نیز با عربستان و سایر کشورهای شورای همکاری خلیج فارس آغاز کرده است، تأمل در ماهیت این روابط و پیامدهای آن در عرصه‌های مختلف امنیتی، اقتصادی و سیاسی ضروری می‌نماید.

References

- Abd alhay, Walid (2022). Academic Paper: The Future of Arab-Chinese Relations in 2030. Al-Zaytouna Centre for Studies and Consultations, Available at: <https://bit.ly/3IqWmMq>
- Abdelghafar, Adel (2022). The course of Chinese relations and the Gulf Cooperation Council: Between the past, the present and the future. Middle East Council on Global Affairs, available at: <https://bit.ly/3iy3yMp>
- Al-Araby al-Jadeed (2022, December 07). The Chinese President's visit to Saudi Arabia: Towards a greater deepening of economic relations with the Gulf. Available at: <https://bit.ly/3IG7B3S>
- Al-Dossary, Salman (2022, December 08). Between Saudi Arabia and China: a Vision, a Belt and Road. Asharq Al-Awsat. available at: <https://bit.ly/3W4IPxp>
- Al-Faraj, A, Abdul Mohsen (2021). Stages of Development of the Economic Relationship Between the Saudi Arabia and China. Chinese and Arab Studies, 1(1), 90-104.
- Al-Khawlani, Hisham (2021). China Prioritizes Gulf Economic, Oil Relationships; Yemen Can Wait. The Sana'a Center for Strategic Studies. Available at: <https://sanaacenter.org/ar/publications-all/analysis-ar/13015>
- Al-Sudairi, Mohammed (2013). China in the Eyes of the Saudi Media. Gulf Research Center. available at: https://www.files.ethz.ch/isn/161857/china_in_the_Eyes_of_the_Saudi_Media_7038.pdf
- Al-Tamimi, Naser (2012, June 02). China-Saudi Arabia Relations: Economic Partnership or Strategic Alliance. London: Durham University.
- Alyahya, Mohammed (2022, December 16). Why Saudis Don't Want to Pivot to China. Foreign Policy, available at: <https://foreignpolicy.com/2022/12/16/saudi-arabia-china-xi-bin-salman-biden-oil-opeac-geopolitics-security-middle-east/>
- Bhaya, Abhishek G (2022, December 11). Saudi Arabia's overtures to China, BRICS not against a third country. CGTN, available at: <https://cutt.ly/22aUVxS>
- Ceniz, Sinem (2020). Saudi Foreign Policy Towards China in the Post-Arab Uprisings Era: A Neo-classical Realist Approach, Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies, 14 (1), 51-67.
- Chinadaily (2016, January 20). China, Saudi Arabia elevate bilateral ties. Available at: https://www.chinadaily.com.cn/world/2016xivisitmiddleeast/2016-01/20/content_23156295.htm
- Dehghani Firoozabadi, Seyed Jalal (2011). Neoclassical realism and foreign policy of the Islamic Republic of Iran. Foreign Policy Quarterly, 25 (2), 275-294.
- Dorn, James, A., (2023, October 10). China's Post-1978 Economic Development and Entry into the Global Trading System. Cato Institute, available at: <https://shorturl.at/z3QzZ>

- Duan, Xiaolin & Aldamer, Shafi (2019). The Saudi Arabia–China relationship at a crossroad: A neoclassical realist analysis. *Asian Politics & Policy*, 14 (1), 114-128.
- Fayez, Mohammad (2022, May 16). Chinese-Gulf Relations: From Economy To Security. *Trends Research & Advisory*, available at: <https://bit.ly/3DbMwuH>
- Giorgi Gvalia, Bidzina Lebanidze & David S. Siroky (2019): Neoclassical realism and small states: systemic constraints and domestic filters in Georgia’s foreign policy. *East European Politics*, 35 (1), 21-51.
- Haykel, Bernard (2022, November 28). Saudi Arabia’s China policy is made in the USA. *Al Arabiya*, available at: <https://bit.ly/3w71vBS>
- Hazrati Razlighi, Mohammad Amin & Javdani Moghaddam, Mehdi (2021). An Investigation of Decline and Reconstruction Dialectic of American Hegemony. *American Strategic Studies*, 1(1), 119-145.
- He, Laura (2022, December 9). When China and Saudi Arabia meet, nothing matters more than oil. *CNN Business*, available at: <https://cutt.ly/I2a5fmm>
- Jamshidi, M. (2016). Rebalancing: U.S. Grand Strategy under Obama Administration. *Research Letter of Political Science*, 11(3), 7-50.
- John, Oliver, B., (2022, December 14). Saudi Arabia’s pivot to Asia. *East Asia Forum*, available at: <https://www.eastasiaforum.org/2022/12/14/saudi-arabias-pivot-to-asia/>
- Juan, Chen & Meng, Shu and Shaobiao, Wen (2018). Aligning China’s Belt and Road Initiative with Saudi Arabia’s 2030 Vision. *China Quarterly of International Strategic Studies*, Vol. 4, No. 3, 363–379.
- Nereim, Vivian & Pierson, David (2022, December 06). Xi Will Visit Saudi Arabia, a Sign of China’s Growing Middle East Ties. *The New York Times*, available at: <https://nyti.ms/3jKStI3>
- Nyce, Caroline, M., (2022, March 04). The Atlantic Daily: Mohammed bin Salman’s Absolute Power. *The Atlantic*, available at: <https://bit.ly/3k9Waan>
- Olander, Eric (2022, December 07). China-Saudi Trade is Booming And Not Just Because of Oil. *The China Global South Project*, available at: <https://shorturl.at/NZc1f>
- Pollock, David (2021, December 09). New Saudi Poll: United States, China, and Russia all Tie as Important Partners. *Washington Institute for Near East Policy*, available at: <https://bit.ly/3XbF2zv>
- Rahman, Md Mahmudur (2021). A Review of Neo-Classical Realism and its Assessment of Independent and Intervening Variables in Foreign Policy Analysis. *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, Vol. 3, No. 2, 24-47.
- Rose, Gideon (1998). Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy. *World Politics*, Volume 51, Issue 01, 144 – 172.
- Salimi, H., & Ebrahimi, M. (2015). Theoretical and Meta-Theoretical Bases and Critique of Neoclassical Realism. *International Relations Researches*, 5(17), 13-42.
- Shirkhani, Mohammad Ali & Mohajerpour, Hamed (2013). Realism And The Role Of Energy Sources In Foreign Policy. *Political And International Scientific And Research Quarterly*, 4(13), 1-41.

- Speck, Ulrich (2022, December 16). Beyond the blocs: Saudi Arabia, Turkey and India focus on a multipolar world order. NZZ Channel, available at: <https://bit.ly/3G21Hag>
- Tabeafshar, S., & Barzegar, K. (2016). Neoclassical Realism and American Foreign Policy; A Theoretical Analysis of Understanding US Foreign Policy. Political and International Approaches, 8(1), 42-70.
- Taliaferro, Jeffrey, W., & Lobell, Steven, E., & Ripsman, Norrin, M., (2009). Neoclassical realism, the state, and foreign policy. New York: Cambridge University Press.
- Young, Karen, E (2022, November 01). How Saudi Arabia Sees the World. Foreign Affairs, November and December Issue, available at: <https://www.foreignaffairs.com/saudi-arabia/how-saudi-arabia-sees-world>
- Zakaria, Fareed (1999). From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role. New York: Princeton University Press.
- Zarwati, Amin (2022). Xi Jinping in Saudi Arabia... What are the interests of Arab countries in rapprochement with China. France 24, Available at: <https://bit.ly/3vPb6x3>

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی